

## การบริหารการพัฒนาชุมชนเกษตรกรรมสมัยใหม่บนฐานสังคมล้านนาไทย

### Management of modern agricultural community development based on Lanna Thai society

มาลินี เกลี้ยงล้ำ

Malinee Kianglam

กรรมการบริหาร บริษัท พี แอนด์ พี อิเล็คทรอนิกส์ เทคโนโลยี จำกัด

Executive Director P&P Electronic Technology Co.,Ltd.

malinee.k@ppetech.com

Haripunchai Review 24/07/2021

Haripunchai Review 13/09/2021

#### บทคัดย่อ

สังคมล้านนาไทยโดยมากจะกำหนดหมายด้วยจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอนส่วนมากจะชุมชนที่มีลักษณะสังคมทางการเกษตรทั้งแบบสมัยเก่า แบบสมัยใหม่และแบบผสมผสานกันไปตามบริบทของแต่ละชุมชนที่มีอาชีพหลัก ๆ ได้แก่ อาชีพการทำนา อาชีพทำสวน อาชีพทำไร่ อาชีพเลี้ยงสัตว์ และอาชีพประมง เป็นต้น ซึ่งอาชีพของเกษตรกรในปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนวิถีดั้งเดิมไปเป็นวิถีใหม่ที่มักนิยมใช้สารเคมีและเครื่องจักร ในภาคการผลิตจำนวนมากทำให้ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติจนกลายเป็นปัญหาตามมา อีกทั้งค่านิยมและภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมในการเผ่าป่าเพื่อเตรียมเพาะปลูก ของชาวบ้านทำให้เกิดหมอกควันจำนวนมาก ปัญหาการทำให้เรือนลอย เป็นต้น เพราะฉะนั้น ภาครัฐควรจะมีนโยบายเข้ามาส่งเสริมชุมชนในล้านนาให้สอดคล้องกับลักษณะตามพื้นที่แบบเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน มีแผนการพัฒนาการเกษตรแบบวิถีใหม่ในระยะยาว และมีโครงการต่างๆ ที่ช่วยให้ประชาชนสามารถรับรู้ถึงผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของตนเองที่ส่งผลกระทบต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติให้น้อย และสามารถสร้างรายได้จากการผลิตที่ก่อให้เกิดความปลอดภัยและความมั่นคงในการผลิตอาหารของเกษตรกรล้านนาไทย

**คำสำคัญ :** การบริหารการพัฒนาชุมชนเกษตร, ชุมชนสมัยใหม่, อาณาจักรล้านนา.

#### Abstract

Lanna Thai society is mainly defined by Chiang Mai, Chiang Rai, Phayao, Lamphun, Lampang, Phrae, Nan, and Mae Hong Son. Most of communities are agricultural societies with both traditional, modern, and blended way according to the context of each community. The main occupations are such as rice farming, gardening, farming, animal husbandry and fishing. The occupation of farmers nowadays has changed from the traditional way to a new way that often uses chemicals in many production sectors, causing impact to natural resources until it becomes

a problem. In addition, the villagers' values of burning forests for the soil preparation cause a lot of smog and problems of shifting cultivation, etc. Therefore, the government should have a policy to promote communities in Lanna to conform to the characteristics of sustainable agriculture, a plan to develop new agricultural methods in the long term and various projects that allows people to be aware of the impact on their lives that affect the destruction of natural resources to a minimum. And can generate income from production that contributes to the safety and stability of food production of Lanna Thai farmers.

**Key words:** Agricultural Community Development Administration, modern community, Lanna kingdom.

## บทนำ

เศรษฐกิจชาวบ้านซึ่งเป็นระบบย่อยของระบบสังคมเศรษฐกิจประเทศหรือโลก เป็นเศรษฐกิจที่มีความอิสระสูง และมีลักษณะเฉพาะ แม้จะอยู่ภายในสังคมใหญ่ที่ล้อมรอบอยู่ การดำรงลักษณะพิเศษ เฉพาะนี้สามารถเห็นได้ทั้งในแง่ด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีลักษณะความเป็นอิสระสูงและมีลักษณะเฉพาะ แต่สังคมเศรษฐกิจชาวบ้าน ก็เป็นระบบที่ทั้งเป็นผู้กระทำและผู้ถูกกระทำจากบุคคล สถาบัน อำนาจทางการเมือง และระบบเศรษฐกิจหลักของประเทศ (สมยศ พุ่มหาว, 2543 : 341) โดยเฉพาะภาคเกษตรหรือในเขตชนบทเป็นฐานรากที่สำคัญของเศรษฐกิจไทยมีประชากรในภาคเกษตรถึง ประมาณ 25 ล้านคนหรือเกือบร้อยละ 40 ของ ประชากรทั้งประเทศ ในมิติมหภาค ภาคเกษตรสร้าง รายได้ต่อระบบเศรษฐกิจร้อยละ 9 ของ GDP มีพืช ที่สำคัญที่มีสัดส่วนใน GDP ภาคการเกษตรถึงร้อยละ 80 คือ ข้าว และยางพารา จึงไม่ต้องสงสัยว่าทำไมประเทศไทยจึง เป็นประเทศที่อยู่ในอันดับต้นๆ ของโลกทั้งการส่งออก ข้าวและยางพารา ภาคเกษตรยังทำหน้าที่เป็นหลักประกันความมั่นคงทางอาหารให้กับคนทั้งในประเทศและต่างประเทศโดยเฉพาะในยามที่ประเทศประสบวิกฤตเศรษฐกิจเช่นในอดีตปี 2540 และยังสนับสนุนอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มในมิติจุลภาคภาคเกษตรเป็นแหล่งสร้างรายได้สำคัญแก่ครัวเรือนเกษตรกร อย่างไรก็ตาม เกษตรกรภาคเหนือเป็นกลุ่มที่มีรายได้รวมเฉลี่ยต่ำกว่าอาชีพอื่นๆ (เสาวณี จันทะพงษ์ และพรชนก เทพขาม, 2561 : 1) ซึ่งในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลกระทบต่อการผลิตภาคเกษตร การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศก่อให้เกิดปัญหาต่อการเกษตร โดยทำให้ปริมาณผลผลิตทางการเกษตรลดลง ส่งผลให้เกิด ความไม่มั่นคงด้านอาหาร และรายได้ของเกษตรกร รวมทั้งภัยธรรมชาติมีแนวโน้มรุนแรงขึ้น ภาคเหนือประสบปัญหาอุทกภัย ภัยแล้ง การพังทลายของดิน หมอกควันและฝุ่นละอองขนาดเล็ก และแผ่นดินไหวเป็นประจำและมีแนวโน้มรุนแรงขึ้น สาเหตุมาจากปัจจัยภายในที่มีการรุกล้ำพื้นที่ป่าซึ่งเป็นพื้นที่ลาดชันเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกและการเผาป่า รวมถึงสภาพอากาศที่มีความแปรปรวน ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของ ประชาชน (กองนโยบายและแผน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2563 : 14)

เพราะฉะนั้นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ภาคเกษตรไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างครั้งสำคัญเช่นเดียวกัน กับทั่วโลก คือการลดลงของการใช้กำลังแรงงาน ซึ่งทดแทนด้วยการเพิ่มขึ้นของการใช้เครื่องจักรกลและ

เทคโนโลยีสมัยใหม่ เราจะเห็นได้ว่ารูปแบบการเติบโตของภาคเกษตรได้เปลี่ยนจากเดิมที่เน้นการขยายตัวเชิงปริมาณ เช่น ขยายพื้นที่เพาะปลูก และการใช้ปัจจัยการผลิตที่มากขึ้น เป็นต้น มาเป็นการเติบโตที่มาจาก คุณภาพหรือผลิตภาพมากขึ้น ในอดีตประเทศไทยเคยมีการขยายตัวของปัจจัยเชิงคุณภาพในระดับต้น ๆ ของโลก แต่กลับตกลงมาอยู่ในระดับต่ำอย่างต่อเนื่องจนถูกประเทศเพื่อนบ้านแซงหน้า ทุกวันนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ของเรายังคงทำการผลิตแบบเดิม ๆ โดยเฉพาะการปลูกพืชเชิงเดี่ยวจะให้ผลผลิตต่ำแต่มีความเสี่ยงสูง (“high risk, low return”) จากการมีอุปทานส่วนเกินในตลาดโลกสูง เกษตรกรต้องแบกรับต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ มีรายได้สุทธิต่ำและเปราะบางตลอดถึงมีหนี้สินจำนวนมากสวนทางกับความพยายามของภาครัฐและงบประมาณที่ได้ทุ่ม ลงไปในภาคเกษตรเป็นจำนวนมากทุก ๆ ปี (โสภณศรี จันทรัตน์และคณะ, 2562 : 1)

ในแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากาเหินือที่เกี่ยวกับเกษตรกรรมที่ระบุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยกระดับเป็นฐานการผลิตเกษตรอินทรีย์และเกษตรปลอดภัย ที่เชื่อมโยงสู่อุตสาหกรรมเกษตรแปรรูปที่สร้างมูลค่าเพิ่มสูง โดยเฉพาะการพัฒนาฐานการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์อย่างมีคุณภาพในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน สนับสนุนการเชื่อมโยงผลผลิตเกษตรสู่อุตสาหกรรมเกษตรแปรรูปที่มีศักยภาพพัฒนาอุตสาหกรรมชีวภาพอย่างบูรณาการตลอดห่วงโซ่คุณค่า และเชื่อมโยงกับ อุตสาหกรรมเกษตรชีวภาพ อุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร และแปรรูปชีวมวล สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาทางการเกษตรทั้งระบบ ส่งเสริมการใช้ปัจจัยการผลิต และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ สร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นเกษตรกรอัจฉริยะ (Smart Farmer) พัฒนาช่องทางตลาดออนไลน์และระบบโลจิสติกส์สำหรับสินค้าเกษตรจากชุมชน และพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรอย่างเป็นระบบเครือข่ายที่เชื่อมโยง เพื่อใช้ ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมและเต็มประสิทธิภาพ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562 : 19-20) เพราะฉะนั้น หากมองบริบทสังคมไทยภาคเหนือที่เป็นเกษตรกรรมขนาดใหญ่และมีพื้นที่สำหรับการผลิตอาหารให้กับคนไทยซึ่งต้องยอมรับอย่างหนึ่งว่าการผลิตอาหารเหล่านั้นอาจจะทำให้ได้เพียงรูปแบบการผลิตแบบเก่าอยู่มาก แม้ว่าจะมีการผลิตสมัยใหม่แต่ยังขาดความรู้ อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อปัจจัยกระบวนการอื่นๆ อีกมากมายซึ่งทำให้เกิดคำถามของนโยบายภาครัฐที่ผ่านมาในการเข้าไปส่งเสริมกิจกรรมภาคเกษตรที่สอดคล้องกับวิถีชุมชนล้านนาหรือไม่ แผนและโครงการพัฒนาเกษตรกรรมมีความยั่งยืนที่นำไปความพร้อมและศักยภาพของชุมชนหรือไม่ อย่างไร หรือชุมชนชนบทภาคเหนือจะมีวัฒนธรรมที่อาจจะเป็นโอกาสสำหรับการพัฒนาต่อยอดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสมัยใหม่หรือเศรษฐกิจแบบวัฒนธรรมถิ่น

### บริบทชุมชนสังคมล้านนาไทย

ชุมชนล้านนาเป็นชุมชนหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์อย่างยาวนาน มีอาณาจักรที่เคยรุ่งเรืองมากมายทำให้มีจุดเด่นเรื่องของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภาษา ความเชื่อและค่านิยมแต่สิ่งเหล่านั้นในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนไปสู่วิถีที่ค่อยข้างสับสนบนฐานคติเดิมกับฐานคติใหม่ที่ไหลเข้ามาสู่วิถีของชุมชนล้านนาทำให้เกิดคำถามและข้อคิดที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้และปรับตัวทางอาชีพและความอยู่รอดของชุมชนล้านนาไทย ที่มีล้านนามีผู้คนเชื้อสายต่าง ๆ อาศัยอยู่หลากหลายชาติพันธุ์ มีความคล้ายคลึงกันทั้งรูปร่างหน้าตาและจารีตต่างๆ ดัง มีผู้กล่าวว่าความหลากหลายทางชาติพันธุ์นี้เองก่อเกิดความเป็น ล้านนา กลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มแรกๆที่อาศัยอยู่ คือ ลัวะ คือชาวพื้นเมืองในกลุ่มมอญ

เขมร ตั้งถิ่นฐานกระจายทั่วไปในภาคเหนือเลยไปถึงเมืองเชียงตุง เมือง ยองและ หุบเขาต่าง ๆ คนเผ่าลี้ะมีหลายเผ่า และมีระดับความเจริญแตกต่างกันมาก เมื่ง ชาตัพันธุ์มอญ โบราณที่ตั้งถิ่นฐานในภาคเหนือมาช้านานแล้ว ไทยวน เป็นคนกลุ่มใหญ่ใช้ภาษาคำเมือง ไทลื้อ ไทยอง เชื่อกันว่าติดต่อกับกลุ่มชนในพื้นที่มานานแล้วก่อนที่จะอพยพ เคลื่อนย้ายมาเพิ่มอีกตามหลักฐานที่ปรากฏในยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง (สมัยพระเจ้ากาวิละ) ไทจีน กลุ่มชน แห่งลุ่มน้ำชีหรือชนต่างกลุ่มเรียก จีน อยู่ในจังหวัดเชียงตุง ประเทศพม่า ไทใหญ่ ส่วนมากจะอาศัยอยู่ในจังหวัด แม่ฮ่องสอน และกลุ่มชาติพันธุ์ อื่นๆ รวมทั้งไทภูเขาอีกหลายเผ่า ล้านนา ปัจจุบันถ้านับตามแผนที่ประเทศไทย ประกอบด้วย 8 จังหวัด ภาคเหนือ คือ เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา น่าน แพร่ ลำปาง ลำพูน และแม่ฮ่องสอน หากนับ ตามที่ปรากฏในตำนานหรือด้านวัฒนธรรม ล้านน่ายังรวมไปถึง เชียงตุงในพม่า สิบสองพันนาในประเทศจีนและ บางส่วนในประเทศลาวอีกด้วย (ลิขิต มาแก้ว, มปป. : 2) ซึ่งปัจจุบันชนเผ่าต่างๆ ยังดำรงวิถีชีวิตบนฐานที่มีความ เชื่อดั้งเดิมอยู่บ้าน และมีการเปลี่ยนไปตามบริบทตามลักษณะสังคมที่มีภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการทำให้ได้กรุ่น ใหม่โยกย้ายถิ่นฐานเข้าไปสู่หัวเมืองมากยิ่งขึ้น

แต่ถึงอย่างไรก็ตามสภาพสังคมภาคเหนือในปัจจุบันยังคงประสบกับปัญหาที่ต้องรอการแก้ไข ได้แก่ ปัญหา ความมั่นคงในการถือครองที่ดินและขนาดที่ดินถือครองของเกษตรกรยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะเกษตรกรมีสัดส่วนการ ถือครองที่ดินเล็กที่สุดเพียง 8.8 ไร่ต่อครัวเรือนอยู่นอกเขตชลประทานถึงร้อยละ 68 ประชาชนยังคงเรียกร้องการมี ส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรสำคัญคือ ดิน น้ำ และป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ภาคเหนือมีครัวเรือนที่เป็นหนี้ร้อยละ 66.7 ทำให้รายได้ไม่เพียงพอต่อ รายจ่ายส่งผลให้สัดส่วนคนจนของภาคเหนือยังคงสูงถึงร้อยละ 13.3 ซึ่งสูงกว่า สัดส่วนคนจนของ ประเทศที่มีร้อยละ 8.9 สังคมภาคเหนือกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเร็วกว่าภาคอื่นๆ ของ ประเทศถึง 10 ปี ขณะที่อัตราเพิ่มประชากรมีเพียงร้อยละ 0.6 ทำให้เกิดข้อจำกัดด้านแรงงาน ในเชิงปริมาณใน ภาคอุตสาหกรรม โดยมีแรงงานอยู่ในระบบประกันสังคมเพียงร้อยละ 10.0 ของแรงงานทั้งภาค และแรงงานที่มีอยู่ ยังขาดคุณภาพทางทักษะฝีมือ แรงงานในระบบส่วนใหญ่มี การศึกษาระดับประถมศึกษาถึงร้อยละ 55.3 นอกจากนั้นภาคเหนือยังมีปัญหาในเชิงคุณภาพของระบบการศึกษา โดยเยาวชนในวัยศึกษายังมี ผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนต่ำกว่าร้อยละ 50 และคุณภาพของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของภาคเหนือยังได้มาตรฐานน้อยที่สุดรองจาก ภาคใต้และภาคเหนือมีการใช้แรงงานต่างด้าวชาวพม่า มากถึงร้อยละ 96.3 ด้านคุณภาพชีวิตและภาวะการเจ็บป่วย ของประชากรในภาคเหนือ ภาวะความเจ็บป่วยของประชากรภาคเหนือยังคงเป็นอันดับหนึ่ง คิดเป็นร้อยละ 34.2 ของทั้งประเทศ และประชากรมีพฤติกรรมเสี่ยงด้านโรคเอดส์สูงสุดในระดับประเทศ คือ มีผู้ป่วยรายใหม่ 43.8 คนต่อ ประชากรแสนคน และที่สำคัญจังหวัดลำพูนมีอัตราการฆ่าตัวตายสูงสุด 18 คนต่อประชากรแสนคน และในพื้นที่ จังหวัดภาคเหนือตอนบนได้รับผลกระทบจากปัญหาหมอกควันและฝุ่นละอองรุนแรงที่สุดโดยมีผู้ป่วยถึง 86,678 ราย มีการเจ็บป่วยจากสารเคมีและสารกำจัดศัตรูพืชสูงสุดเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ คือ 7.4 คนต่อ ประชากรแสน คน(สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2554 : i-ii)

หากตรวจสอบสภาพความเป็นจริงของข้อมูลในภาคเหนือจึงมีพื้นที่ทางการเกษตรสามารถใช้ประโยชน์ทาง การเกษตร 32.50 ล้านไร่ โดยพื้นที่กว่าร้อยละ 48.58 เป็นนาข้าว และอีกร้อยละ 31.38 จะเป็นพืชไร่ ทั้งนี้ในปี 2559 ที่ผ่านมามีจังหวัดมีผลิตภัณฑ์มวลรวมสาขาเกษตรกรรมเท่ากับ 277,361 ล้านบาท ลดลงจากปีที่ผ่านมา และ

หากพิจารณาจากอัตราการขยายตัวจากปีที่ผ่านมา พบว่า รายได้เกษตรกร กลับมาขยายตัว ตามราคาสินค้าเกษตรที่ขยายตัวต่อเนื่องจากไตรมาสก่อน โดยราคาข้าวเปลือกเจ้าและข้าวเปลือกเหนียวขยายตัวตามผลผลิตที่ลดลงจากภัยแล้ง ประกอบกับอินเดียประสบปัญหาในการส่งออกข้าวจากมาตรการการควบคุมการระบาดของ COVID-19 ส่งผลให้ผู้นำเข้าข้าวไทยในต่างประเทศหันมาซื้อข้าวไทยแทน ขณะที่ราคาสุกรขยายตัวตามความต้องการจากทั้งในและต่างประเทศ ด้านผลผลิตสินค้าเกษตร หดตัวน้อยลงจากไตรมาสก่อน จากผลผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และลำไยที่ขยายตัวตามสภาพอากาศและปริมาณน้ำฝนที่เอื้ออำนวยในช่วงออกดอก และเกษตรกรสามารถควบคุมหนอนกระทู้ในข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ได้ดีกว่าปีที่ผ่านมา นอกจากนี้ผลผลิตปศุสัตว์โดยเฉพาะไก่เนื้อขยายตัวเช่นกัน เนื่องจากราคาในช่วงก่อนจูงใจให้เกษตรกรเลี้ยงไก่เนื้อมากขึ้น สำหรับผลผลิตข้าวเปลือกหดตัวจากภัยแล้ง (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2563 : 1-2) ในด้านมาตรฐานและการรับรอง พบว่า จำนวนฟาร์มที่ได้รับรองมาตรฐานฟาร์ม GAP รวมจำนวน 3,430 ฟาร์ม เป็นลำดับ 3 และจำนวนโรงงานหรือสถานประกอบการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน GMP/HACCP มีจำนวน 101 แห่ง อยู่ลำดับที่ 3 อย่างไรก็ตามในด้านรายได้และหนี้สินทางการเกษตรพบว่า มีรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรเท่ากับ 57,797 บาทต่อครัวเรือน มีสัดส่วนหนี้สินต่อรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร 2.40 เท่า และยังมีสัดส่วนหนี้เสียต่อปริมาณเงินกู้ยืมเพื่อการเกษตรอยู่ที่ร้อยละ 6.82 สูงเป็นลำดับที่ 5 ของ 6 ภาคของประเทศ (สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2561 : 6)

จากข้อมูลดังกล่าวที่ปรากฏทำให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ได้กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ที่ 9 เกี่ยวกับการพัฒนาภาค เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจถือว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับการพัฒนากลุ่มจังหวัดมากที่สุด ซึ่งภายใต้ยุทธศาสตร์นี้ก็ยังได้มีการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาในแต่ละภูมิภาคเอาไว้ ซึ่งสำหรับภาคเหนือ มีรายละเอียด ดังนี้ 1) พัฒนาการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพและความยั่งยืน 2) พัฒนาประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร และสร้างมูลค่าเพิ่มภายใต้แนวคิดใหม่ๆ 3) พื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คืนความอุดมสมบูรณ์ และ 4) พัฒนาระบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุรองรับการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุซึ่งสอดคล้องกับแผนแม่บทแผนแม่บทเกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) แผนแม่บทเกษตรและสหกรณ์ในภาคเหนือ ระยะ 20 ปี อันเป็นแผนแม่บทที่จัดทำควบคู่กับทิศทางการพัฒนาของประเทศในระยะ 20 ปี ภายใต้วิสัยทัศน์ในการพัฒนา “เกษตรกรรมมั่นคง ภาคการเกษตร มั่งคั่ง ทรัพยากรการเกษตรยั่งยืน” โดยมุ่งเน้นไปที่การพัฒนา 4 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) เกษตรกรมีความสามารถในการอาชีพของตนเอง 2) สถาบันเกษตรกรมีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน 3) สินค้าเกษตรมีคุณภาพมาตรฐานตรงตามความต้องการของตลาด และ 4) พื้นที่เกษตรและภาคการเกษตรมีศักยภาพจากเป้าประสงค์ข้างต้น จึงมีการกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ออกมาเป็น 5 ยุทธศาสตร์ สำคัญ ได้แก่ 1) การสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร 2) การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตร 3) การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม 4) การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน และ 5) การพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งเป้าหมายสินค้าเศรษฐกิจของภาคเหนือตอนบน คือ ข้าว กระบือ โค ยาสูบ พืชผัก ถั่วเหลือง (สำนักงานจังหวัดลำพูน : 2561 : 26-27)

กล่าวได้ว่า บริบทชุมชนสังคมล้านนาไทยประกอบด้วยจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีประชาชนส่วนมากมาจากชนเผ่าที่หลากหลาย ทำให้สังคมไทยภาคเหนือมีการภาษาที่หลากหลายตามไปด้วย รวมไปถึงความเชื่อ วิถีชีวิต แต่ถึงอย่างไรก็ตามสำหรับหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันมักจะเห็นวัฒนธรรมพื้นฐานทั่วไปก็คือ การให้ความเคารพศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาและความเชื่อส่วนชุมชนของของที่มีอิทธิพลต่อความคิดและการปฏิบัติตน อันเป็นสิ่งที่สะท้อนมุมมองเชิงอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน แต่เมื่อสังคมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทำให้คนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษามากขึ้นและโยกย้ายเข้าไปสู่พื้นที่ตามหัวเมือง เช่น ตัวเมืองเชียงใหม่ เชียงราย และในลักษณะความเป็นเมืองอื่นๆ และเมื่อศึกษาจบแล้วก็สามารถกลับมาอาศัยในชุมชนของตนเองหรือไม่สามารถจะสืบทอดอาชีพทางการเกษตรของครอบครัวได้เพราะมองว่า ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการทางรายได้และการใช้ชีวิตแบบคนรุ่นใหม่ เพราะฉะนั้น ชุมชนเกษตรกรรมในล้านนาจึงมีอาชีพการทำนา อาชีพทำสวน อาชีพทำไร่ อาชีพเลี้ยงสัตว์ และอาชีพประมงในลักษณะดั้งเดิม ที่มีสมัยใหม่อยู่ซึ่งส่วนมากจะเป็นส่วนของนายทุนใหม่ที่เข้ามาซื้อที่ดินและมีการบริหารจัดการแบบเกษตรเชิงการค้าท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการเกษตรที่มีพื้นที่จำนวนมาก อีกทั้งยังมีเกษตรในโครงการหลวงโดยเฉพาะพื้นที่สูงที่มีแรงงานและพื้นที่ของชาวบ้านทั่วไป แต่ถึงอย่างไรก็ตามในภาพรวมของการเกษตรก็ยังพบกับปัญหานานับประการที่ยังคงรอหน่วยงานรัฐเข้ามาดูแลและส่งเสริมศักยภาพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนล้านนาไทยต่อไป

### การบริหารการพัฒนาชุมชนสมัยใหม่บนฐานสังคมล้านนาไทย

ชุมชนล้านนาไทยยังเป็นชุมชนที่เต็มไปด้วยมนต์เสน่ห์ทางทรัพยากรธรรมชาติถึงแม้ว่าจะมีหัวเมืองอย่างเชียงใหม่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาพการบริการของคนทั่วโลกก็ตามแต่หากมองถึงบริบทชุมชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ล้านนาจะมีภาคเกษตรที่ทำรายได้ให้กับประชาชนจำนวนมาก เช่น อาชีพการทำนา อาชีพทำสวน อาชีพทำไร่ อาชีพเลี้ยงสัตว์ และอาชีพประมง ในบรรดาอาชีพเหล่านี้สามารถทำรายได้เข้าสู่ประชาชนจำนวนไม่น้อยในแต่ละปี แต่กระนั้น เมื่อสังคมเริ่มเปลี่ยนผ่านไปทำให้ภาคอุตสาหกรรมเข้ามาสร้างฐานการผลิตในภาคเหนือจนทำให้คนรุ่นใหม่ที่อยู่ตามชนบทได้ละทิ้งอาชีพของคนรุ่นก่อนหันเข้าสู่อาชีพใหม่ภายใต้การส่งเสริมของภาครัฐมากขึ้นเพราะสามารถทำรายได้มากกว่าภาคเกษตรกรรมซึ่งจากการสำรวจมีจำนวนหลายพันกว่าโรงงาน แต่ถึงอย่างไรก็ตามจากสภาพดังกล่าวทำให้สังคมภาคเหนือยังพบปัญหาที่ตามมามากมาย เช่น ปัญหาฆ่าตัวตาย ปัญหาพื้นที่ทับซ้อนในที่ดิน ปัญหานี้สิน ปัญหาการว่างงาน เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้ได้กลายเป็นตัวแทนที่กำลังเพิ่มขึ้นอย่างรุนแรงและไม่ที่ว่าจะลดลงไปทำให้ภาครัฐได้กำหนดยุทธศาสตร์ในภาคการเกษตรและภาคอุตสาหกรรม ทั้งรวมภาคการบริการต่างๆ แต่ก็ดูเหมือนว่า ปัญหาต่างๆ ก็สามารถจะคลี่คลายลงไป จึงเกิดคำถามมากมายของชุมชนภาคเหนือว่า ล้านนาไทยจากที่เคยมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายได้กลายส่วนหนึ่งของปัญหาในสังคมไทยในระยะยาวต่อไปหรือไม่ เพราะภาครัฐควรดำเนินกิจกรรมไปตามบริบทเชิงพื้นที่ใหม่มากขึ้นด้วยสร้างการบริหารการพัฒนาชุมชนสมัยใหม่บนฐานสังคมล้านนาไทยที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความเชื่อ หลักวิถีประชา ความเป็นจารีตต่างๆ จนนำไปสู่กิจกรรมที่ผนวกไว้กับอาชีพทางเกษตรอย่างเหมาะสมดังต่อไปนี้

**นโยบายส่งเสริมชุมชนเกษตรกรรมล้านาอย่างยั่งยืน** ซึ่งภาครัฐควรหันมามองถึงความเป็นจริงของชุมชนล้านาว่า มีความโดดเด่นในเรื่องของวิถีชีวิตเชิงเกษตรที่มีระบบความเชื่อผูกติดอยู่กับการประกอบอาชีพแต่ละกิจกรรมที่ไม่ได้เน้นการสร้างผลกำไรจากอาชีพ หรือการทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมากเกินไป แต่หันมาให้ความสนใจด้านความสมดุลของระบบนิเวศ อันจะส่งผลกระทบมายังการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของเกษตรกรเอง ในที่สุดแนวทางการผลิตเช่นนี้เกษตรกรจึงจะต้องมีความยั่งยืน แข็งแรงมาบาคับบอดทน และที่สำคัญคือ ต้องรู้จักความพอเพียงของตนเองว่าตั้งอยู่ในระดับใด จึงจะไม่เบียดเบียน ธรรมชาติจนเสียสมดุลไป การเปลี่ยนจิตวิญญาณของเกษตรกร อันเป็นศูนย์กลางของการตัดสินใจทั้งหลายในการผลิตที่จะตามมาต้องการมากกว่าการค้นหาเทคโนโลยีการผลิต ที่เหมาะสมกล่าวคือ ต้องการกระบวนการส่งเสริมที่เหมาะสมกับระดับจิตใจและสภาพ เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรตลอดจนสภาพทรัพยากรของภูมิภาคนั้นๆอย่างแท้จริง จึงจะทำให้แนวทางการเกษตรกรรมยั่งยืนสามารถได้รับการพัฒนาและดำรงอยู่กับตัวเกษตรกรได้ (กองวิจัยและส่งเสริมการเกษตร, 2558 : 35) ซึ่งมีตัวชี้วัดเกษตรยั่งยืน ได้แก่ 1) ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ เป็นการผลิตเพียงพอบริโภคภายในครอบครัวส่วนที่เหลือเป็นส่วนของสวัสดิการไว้เพื่อขายหรือการใช้ประโยชน์อื่นๆ 2) ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม การผสมผสานให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพโดยกิจกรรมต่างๆ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน เช่น พืช สัตว์ ประมง และป่าไม้ในระบบเกษตรผสมผสาน โดยเน้นการหมุนเวียนใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในไร่นา และสวนเป็นสำคัญ และ3)ความยั่งยืนทางด้านสังคม ระบบการผลิตเพื่อก่อให้เกิดรายได้ที่ยั่งยืนพร้อมทั้งอนุรักษ์สภาพแวดล้อมจะเป็นการสร้างครอบครัว ชุมชน และสังคมใหม่ความเข้มแข็งยิ่งขึ้น (มูลนิธิเกษตรยั่งยืน, อ่างใน พันธจิรจิตต์ สีเหนียง, 2556 : 21-22) เพราะฉะนั้นนโยบายภาครัฐอาจจะมองถึงรายได้ประชาชนเป็นตัวตั้งมากเกินไปที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำเกษตรแบบเก่าไร้ความหมาย ซึ่งไม่ได้มีความผิดอะไรที่ต้องการให้ชุมชนมีรายได้มีความยั่งยืนในรูปแบบใหม่ๆ แต่กระนั้น หากมองสภาพความเป็นจริงแล้วการทำเกษตรของชุมชนยังมีอีกหลายส่วนที่เป็นปัจจัยสำคัญโดยเฉพาะความเชื่อของชุมชนต่างๆ ที่มีความแตกต่างกันไปตามบริบทเชิงพื้นที่มากกว่าการรัฐพยายามปรับแต่งให้ทุกชุมชนไม่แตกต่างกัน ดังนั้น นโยบายส่งเสริมชุมชนเกษตรกรรมล้านาอย่างยั่งยืนได้นั้น ควรมองถึงความแตกต่างของแต่ละชุมชน มองถึงวิถีการดำรงชีวิต ระบบความเชื่อที่ผูกติดกับการประกอบอาชีพ และการสืบทอดเจตนารมณ์ของคนรุ่นใหม่ที่ยังรักษาอาชีพของบรรพบุรุษไว้ได้ไม่มีลักษณะการพึ่งพาภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการมากเกินไป

**แผนการพัฒนาการเกษตรล้านาในระยะยาว** จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 และยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) ซึ่งอยู่ภายใต้แผนดังกล่าวได้มองภาคเกษตรกรรมล้านาออกเป็น 5 ยุทธศาสตร์ใหญ่ ได้แก่1) สร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร 2) เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการสินค้าเกษตรตลอดโซ่อุปทาน 3) เพิ่มความสามารถในการแข่งขันภาคการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและ นวัตกรรม4) การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล และยั่งยืน และ5) พัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559 : 39-61) ซึ่งจากการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 กลับพบว่า 1) เกษตรกรส่วนใหญ่ประสบปัญหาการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและจำเป็น มีหนี้สินและไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน การรวมกลุ่มไม่เข้มแข็งทำให้ไม่มีอำนาจในการต่อรอง ทั้งยังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุและคนรุ่นใหม่สืบทอดอาชีพเกษตรน้อยลง2) ประสิทธิภาพการผลิตภาคการเกษตร

อยู่ในระดับต่ำ มีการใช้ปัจจัยการผลิตอย่างไม่เหมาะสม รวมทั้งมีการแข่งขันและการกีดกันทางการค้าเพิ่มมากขึ้น ในรูปแบบของการกำหนดมาตรฐานความปลอดภัยของผู้ผลิตผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม 3) การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี นวัตกรรมใหม่ ๆ ในภาคการเกษตรมีจำกัดมีฐานข้อมูลด้านการเกษตรที่ทันสมัยแต่ยังไม่ครอบคลุมในทุกมิติ 4) การทำการเกษตรที่ไม่เหมาะสม เช่น การปลูกพืชซ้ำซาก การปลูกในที่ลาดชันมีการบุกรุก ทำลายป่าต้นน้ำลำธารส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม ประกอบกับมีการเกิดภัยธรรมชาติจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลกที่มีความรุนแรงและความถี่สูงขึ้น และ 5) นโยบายภาครัฐที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นโครงการระยะสั้น ขาดความต่อเนื่องและมักเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าและไม่มีการบูรณาการระหว่างกระทรวง (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559 : 4)

จากภาพแนวคิดและยุทธศาสตร์แม้ว่าจะดูสวยหรูอย่างไร แต่ด้วยการเขียนกรอบใหญ่ทำให้ไม่สามารถมองเห็นส่วนย่อยทุกภาคส่วนได้ที่สามารถกำหนดแนวทางเป็นรูปธรรมซึ่งผลที่ออกจากการดำเนินที่ผ่านมากลับทำให้ชุมชนล้าหน้าไม่สามารถไปตามกรอบและแผนที่รัฐกำหนดไว้ได้ ทั้งนี้หากจะมองปัญหาอีกส่วนที่เห็นชัดเจนก็คือ การเขียนกรอบยุทธศาสตร์และการกำหนดแผนส่วนใหญ่มาจากรัฐเองที่ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงภาพแห่งความหวังใหม่ที่จะช่วยให้ตนเองมีรายได้เพิ่มขึ้นเพราะเมื่อเกษตรกรได้ดำเนินตามแนวยุทธศาสตร์ดังกล่าวแล้ว และมีระบบการผลิตที่มีมาตรฐานกลับไม่สามารถจะระบายผลผลิตออกสู่ตลาดได้อย่างมีคุณภาพและทันต่อเวลาในการจัดการหรือภาครัฐมองว่า ช่วยให้ชุมชนมีศักยภาพในการผลิตแต่ไม่สามารถจะสร้างความมั่นใจได้ตลอดถึงระบบการจัดการทั้งระบบโดยเฉพาะการระบายสินค้าจากชุมชน อีกทั้งภาคการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ไม่สามารถเข้าถึงแผนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ และการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิงหรือไม่ เพราะฉะนั้น การวางแผนพัฒนาการเกษตรล้าหน้าในระยะยาวอาจต้องมองความแตกต่างและความต้องการของชุมชนเป็นศูนย์กลางที่ช่วยให้เกิดการตอบสนองภายใต้แผนดังกล่าวซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่ชุมชนต้องการให้ช่วยอย่างไร อีกทั้งการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานในระดับท้องถิ่นในเชิงบูรณาการแผนและงบประมาณต่างๆ ที่ผูกติดอยู่กับความเชื่อของชุมชนให้มากขึ้น เพราะฉะนั้น แผนการพัฒนาการเกษตรล้าหน้าในระยะยาวจะต้องกำหนดมาจากชุมชนที่แตกต่างกัน

**การพัฒนาโครงการชุมชนเกษตรวิถีใหม่** ปัจจุบันกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้จัดทำโครงการ 1 ตำบล 1 กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ น้อมนำหลักทฤษฎีใหม่ และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการพัฒนาพื้นที่จุดเรียนรู้ในรูปแบบ กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่ มุ่งเน้นการสร้างภูมิคุ้มกันที่มีอยู่ให้เข้มแข็งเพื่อให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะภายหลังการแพร่ระบาดของโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2563 : 2) ที่ต้องสร้างให้เกษตรกรทั่วประเทศหลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลาง ซึ่งรายได้ประชาชาติต่อหัวมากกว่า 13,000 หรือ USD ~390,000 บาท/คน ในปี 2579) โดยมุ่งเน้นไปที่การปรับบทบาทภาคการเกษตรไปสู่อุตสาหกรรมเกษตรมากขึ้น ได้แก่ 1) เกษตรกรมีความสามารถในการอาชีพของตนเอง (Smart Farmers) 2) สถาบันเกษตรกรมีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน (Smart Agricultural Groups) 3) สินค้าเกษตรมีคุณภาพมาตรฐานตรงตามความต้องการของตลาด (Smart Agricultural

Products) 4) พื้นที่เกษตรและภาคการเกษตรมีศักยภาพ (Smart Area/Agriculture) (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559 : 6)

ในบรรดาเป้าหมายทั้งหลายที่ก่อให้เกิดความคาดหวังอย่างยิ่งใหญ่ของชุมชน ซึ่งมองตามสภาพความเป็นจริงแล้วกลับทำให้หนทางมีความมั่นใจน้อยอย่างมาก กล่าวคือ การยกระดับความพร้อมชุมชนที่มีแรงงานในวัยกลางคนขึ้นไปที่ยังคงรักษาอาชีพดั้งเดิมไว้แต่แรงงานรุ่นใหม่กลับไม่มีการสานต่ออาชีพของพ่อแม่อีกต่อไป และนับวันกลับเห็นห่างไกลเรื่อยด้วยสภาพสังคมที่เกิดการพัฒนาทางด้านการศึกษาและความต้องการของคนรุ่นใหม่ที่ไม่ต้องการอาชีพแบบเก่าๆ และในบรรดาคำว่า Smart ทั้งหลายจะสอดคล้องกับความพร้อมทั้งภาคเกษตรกรรมที่ยังหลงเหลืออยู่หรือไม่ เพราะในกระบวนการพัฒนาชุมชนดังกล่าวที่จะไปสู่การพัฒนาชุมชนตามรูปแบบกระบวนการผลิตแบบใหม่ที่ต้องอาศัยเวลา การเรียนรู้และทักษะทางด้านเทคโนโลยีเข้ามาช่วยจะตอบโจทย์การยกระดับโครงการพัฒนาชุมชนเกษตรวิถีใหม่หรือไม่ อีกทั้งภาพของเกษตรกรรมสมัยใหม่กลับไปช่วยอุดหนุนและส่งเสริมภาคอุตสาหกรรม การเกษตรของนายทุนที่จะได้รับประโยชน์ที่มีการปรับตัวได้ดีกว่าชุมชนล้าหน้าที่ยังคงมีวิถีดังกล่าวอยู่มาก ซึ่งสังเกตได้จากวิถีการเผาป่าในแต่ละปีของคนล้าหน้าที่ยังมีความเชื่อว่า การเผาป่าจะสามารถสร้างอาหารในแบบธรรมชาติ ซึ่งเป็นวิถีคิดแบบเก่ายังมิให้เห็นอยู่มากมาย อีกทั้งวิถีคิดแบบการทำไร่เลื่อนลอยของชาวกะเหรี่ยงที่ยังมีอยู่ให้เห็นจนกลายเป็นปัญหาระหว่างกรมป่ากับวิถีการดำรงชีวิตแบบดังกล่าวที่มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็ด้วยการใช้สารเคมีจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นพื้นที่สูงหรือพื้นที่ราบทั่วไป เพราะฉะนั้น การพัฒนาโครงการชุมชนเกษตรวิถีใหม่ ภาครัฐอาจจะต้องกลับมาทบทวนบริบทเชิงความรู้และข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงและมีความจริงใจในการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาเหล่านี้ให้หมดไปด้วยการเสริมสร้างการผลิตในชุมชนทางการเกษตรบนฐานความเชื่อ ความคิดและหลักปฏิบัติของชุมชนให้มากขึ้นการปรับบทบาทภาครัฐที่เอื้อต่อภาคการผลิตที่ได้มาตรฐานและสร้างระบบการตลาดให้มีคุณภาพ เชื่อมโยงองค์ความรู้ใหม่กับความรู้เก่าเข้าด้วยกันอย่างสมดุลที่มีระบบภูมิปัญญาที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างน่าภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนคนล้าหน้าวิถีใหม่

**การส่งเสริมการสร้างรายได้จากการผลิตที่ก่อให้เกิดความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร** ประเทศไทยได้ประกาศนโยบายของภาครัฐจะเป็นครัวของโลกที่สามารถผลิตอาหารให้กับคนทั้งโลกได้มีอาหารจำนวนมากมาย อันเป็นหวังของเกษตรกรไทยโดยเฉพาะกลุ่มชาวล้านนาที่มีอัตราผลิตอาหารจำนวนมากทั้งผัก ผลไม้ ข้าว และอื่นๆ เพียงพอต่อประชากรจำนวนมากแต่กระนั้น การเป็นครัวของโลกที่ก่อให้เกิดการยอมรับในนานาประเทศล้วนแล้วแต่มองไปที่กระบวนการผลิตตั้งแต่ต้นซึ่งบ่อยครั้งประเทศไทยถูกมาตรฐานความปลอดภัยไม่ผ่านเกณฑ์ของในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วโดยเฉพาะสารเคมี เป็นต้น ได้กลายเป็นปัญหาด้านความปลอดภัยในอาหารและความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่หลายประเทศกำลังเผชิญ และสร้างมาตรการรับมือกับความท้าทายดังกล่าวเพื่อความอยู่รอดของประชากรในประเทศ และประชากรโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกำลังพัฒนา ที่ปัญหานี้กำลังทวีความรุนแรงมากขึ้น อันเป็นผล จากการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ การเกิดวิกฤตด้านพลังงาน ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม และการให้ความสำคัญของการผลิตพืชอาหารลดลง เน้นการผลิตพืชพลังงานมากขึ้น จึงทำให้ราคาพืช อาหารสูงขึ้นจนทำให้ประชากรที่ยากจนไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้ (นันทกานต์ จันทร์อ่อน, 2557 : 1)

หากจะมองความปลอดภัยทางอาหารตามความจริงในประเด็นนี้มีลักษณะลักษณะผลลัพธ์ของเกษตรกร 2 ทาง คือ 1) การพัฒนาระบบการผลิตที่ตอบสนองต่อผู้บริโภคได้มากขึ้นซึ่งสามารถสร้างและยอดขายได้มากเพราะการใช้แรงงานผลิตในภาคเกษตรกรรมได้มากขึ้นในระบบนี้เกษตรกรไม่ได้มุ่งเน้นในเรื่องความปลอดภัยมากนักซึ่งส่วนมากมักจะใช้สารเคมีกันทั่วไปทำให้ความปลอดภัยของผู้บริโภคมีความเสี่ยงอย่างมากที่สำคัญลักษณะอย่างนี้จะก่อให้เกิดรายได้มหาศาลแก่เกษตรกรจะส่งต่อความมั่นคงในองค์กรเพราะสามารถผลิตได้มาก และ 2) ระบบการผลิตที่มีความปลอดภัยสูงแต่ปริมาณผลผลิตต่ำและการจัดการยาก ทำให้เกษตรกรส่วนน้อยเท่านั้นที่เลือกแนวทางนี้ไปดำเนินการเพราะมีความเสี่ยงต่อรายได้และการจัดการผลผลิตที่ได้ที่ยากต่อการรับรองจากหน่วยงานรัฐแม้ว่าจะมีความปลอดภัยสูงแต่องค์ความรู้ของชาวบ้านไม่สามารถจะดำเนินการในระบบการผลิตได้ทั้งระบบจึงกลายเป็นปัญหาของเกษตรกร ซึ่งที่ผ่านมามีภาครัฐได้มียุทธศาสตร์ที่ช่วยส่งเสริมการจัดการห่วงโซการผลิตให้มีความปลอดภัยทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคโดยการควบคุมการใช้สารเคมีอย่างจริงจัง และส่งเสริมการใช้สารชีวภัณฑ์โดยให้ความรู้แก่เกษตรกรในเรื่องโทษสารเคมีและการใช้สารเคมีที่ถูกวิธีและส่งเสริมการจัดการมาตรฐานความปลอดภัยอย่างต่อเนื่อง (สุนิษานันต์ นนทชัย, 2563 : 15) เป็นแนวนโยบายภาครัฐที่ผ่านมามีทิศทางที่ไม่สามารถเข้าใจบริบทของชุมชนได้อย่างแท้จริงมีการส่งเสริมการตลาดการใช้สารเคมี การสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนแต่ภาครัฐไม่เปิดใจรับฟังและพยายามแก้ไขปัญหของชุมชนได้ โดยเฉพาะประชาชนที่มีระบบการผลิตอาหารที่มีความปลอดภัยภาครัฐให้ความสนใจต่อรายได้ของชุมชนน้อยเกินไปทำให้ชาวบ้านขาดแรงจูงใจในการผลิตอาหาร เป็นต้น เพราะฉะนั้น ภาครัฐควรทำอย่างไรที่สามารถสร้างระบบการโอกาสและความรู้ให้ประชาชนชาวล้านนาได้มากก็ด้วย 1) ให้ความสนใจและช่วยเหลือกลุ่มเกษตรกรที่ยังมีกระบวนการผลิตแบบสารเคมีน้อยลง 2) การเสริมสร้างรายได้ให้กลุ่มเกษตรกรรายย่อยมากกว่ารายใหญ่ที่มีทุนในการพัฒนาเทคโนโลยีทันสมัย 3) การรองรับและประสานงานผลิตไปสู่ตลาดภาคเอกชนให้สามารถรับซื้อผลผลิตที่มีมูลค่าสูงขึ้นไป 4) การช่วยเหลือ ส่งเสริมและให้ความรู้ทั้งกระบวนการตั้งแต่เพาะปลูกไปจนถึงการระบายสินค้าของเกษตรกรให้เกิดความรวดเร็วมากขึ้น 5) การให้ประชาชนจัดตั้งกลุ่มผลิตที่ได้มาตรฐานสากลมากขึ้นผ่านระบบภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อยู่ ผสมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้กับชาวบ้าน และ 6) การศึกษาข้อมูลและรับฟังปัญหาของเกษตรกรทั้งระบบเพื่อกำหนดแนวนโยบายการสร้างอาหารที่ปลอดภัยที่นำไปสู่ความมั่นคงในอนาคต

### สรุปและข้อเสนอแนะ

ความหวังของเกษตรกรไทยในกลุ่มภาคเหนือที่มีพื้นที่ทางอาชีพการทำนา อาชีพทำสวน อาชีพทำไร่ อาชีพเลี้ยงสัตว์ และอาชีพประมง อยู่จำนวนมากในบรรดาอาชีพเหล่านี้มักได้รับผลกระทบจากการผลิตอาหารให้กับประเทศที่ไม่ปลอดภัยมากนักในปัจจุบันซึ่งหลายหน่วยงานได้พยายามปรับเปลี่ยนทัศนคติและความรู้กับประชาชนอยู่เนื่อง ๆ โดยเฉพาะกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สถาบันทางการศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ทางการเกษตรต่างๆ เป็นต้น ซึ่งสามารถสร้างความปลอดภัยได้ระดับหนึ่งเท่านั้น อีกทั้งภาครัฐได้พยายามปรับเปลี่ยนการทำเกษตรแบบเก่าไปสู่การเกษตรแบบใหม่ที่ทันสมัยมากยิ่งขึ้นไม่ว่าจะเป็น Smart Farmers Smart Agricultural Groups Smart Agricultural Products และ Smart Area/Agriculture ที่จะนำไปสู่การจัดการเกษตรกรรมที่ยั่งยืนลดผลกระทบ

ต่อสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มทุนที่หันเข้ามาสู่กิจกรรมการเพาะปลูกและการผลิตอาหารจะได้รับประโยชน์อย่างมากเพราะมีทั้งงบประมาณ องค์ความรู้และเทคโนโลยีที่ทันสมัยใหม่ แต่กระนั้นข้อจำกัดของชุมชนล้านนาไทยที่แตกต่างไปจากนายทุนก็คือการไม่มีสิ่งเหล่านั้นยังคงมีระบบการผลิตที่ถูกสอนให้ใช้สารเคมีในการผลิตซึ่งไม่มีความปลอดภัยและส่งผลกระทบต่อปัยจัยอื่นๆ อีกจำนวนมากแม้ว่าปัยจัยจะสามารถลดทัศนคติได้บางส่วนได้แต่จำนวนพื้นที่และประชากรอีกจำนวนมากยังมองไม่เห็นความหวังใดจากภาครัฐที่จะเข้าช่วยเหลือในกระบวนการผลิตทั้งระบบที่ก่อให้เกิดความปลอดภัย

การบริหารการพัฒนาชุมชนเกษตรกรรมสมัยใหม่บนฐานสังคมล้านนาไทยอาจจะต้องยกเครื่องครั้งใหญ่ที่สามารถสร้างอาชีพและรายได้ให้กับเกษตรกรได้มากขึ้นผ่านกระบวนการตามความเป็นจริงด้วยนโยบายส่งเสริมชุมชนเกษตรกรรมล้านนาอย่างยั่งยืน ที่มองถึงวิถีการดำรงชีวิต ระบบความเชื่อที่ผูกติดกับการประกอบอาชีพ และการสืบทอดเจตนารมณ์ของคนรุ่นใหม่ที่รักษารักษาอาชีพของบรรพบุรุษ ลดพึ่งพาภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการลงไป อีกทั้งการปรับแผนการพัฒนาการเกษตรล้านนาในระยะยาวด้วยการสร้างความแตกต่างและความต้องการของชุมชนเป็นศูนย์กลางที่ การทำงานร่วมกันกับหน่วยงานในระดับท้องถิ่นในเชิงบูรณาการแผนและงบประมาณต่างๆ ที่ผูกติดอยู่กับความเชื่อของชุมชนให้มากขึ้นและกำหนดมาจากชุมชนที่แตกต่างกัน การพัฒนาโครงการชุมชนเกษตรวิถีใหม่ ด้วยการเสริมสร้างการผลิตในชุมชนทางการเกษตรบนฐานความเชื่อ ความคิดและหลักปฏิบัติของชุมชนให้มากขึ้นการปรับบทบาทภาครัฐที่เอื้อต่อภาคการผลิตที่ได้มาตรฐานและสร้างระบบการตลาดให้มีคุณภาพ เชื่อมโยงองค์ความรู้ใหม่กับความรู้เก่าเข้าด้วยกันอย่างสมดุลที่มีระบบภูมิปัญญาที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างน่าภาคภูมิใจ และการส่งเสริมการสร้างรายได้จากการผลิตที่ก่อให้เกิดความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร ด้วยการช่วยเหลือ ส่งเสริมและให้ความรู้ทั้งกระบวนการตั้งแต่เพาะปลูกไปจนถึงการระบายสินค้าของเกษตรกรให้เกิดความรวดเร็ว และการศึกษาข้อมูลและรับฟังปัญหาของเกษตรกรทั้งระบบเพื่อกำหนดแนวนโยบายการสร้างอาหารที่ปลอดภัยที่นำไปสู่ความมั่นคงในอนาคต

## References

- กองวิจัยและส่งเสริมการเกษตร. (2558). เกษตรกรรมยั่งยืนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง. กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กองนโยบายและแผน สำนักอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. (2563). แผนพัฒนาภาคเหนือพ.ศ. 2560 – 2565 ฉบับทบทวน. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2559). ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579). กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- \_\_\_\_\_. (2563). คู่มือโครงการ 1 ตำบล 1 กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- โครงการพัฒนาศักยภาพในการเชื่อมโยงระดับภูมิภาคและจัดทำแผนยุทธศาสตร์เพื่อสนับสนุนการพัฒนาระดับกลุ่มจังหวัด. (2561). รายงานผลการพัฒนารายภาคภาคเหนือ. สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย.

- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2563). **เรื่อง แลกส่งข้าวเศรษฐกิจและการเงินภาคเหนือ ไตรมาส 3 ปี 2563**. ฉบับที่ 14/2563. ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ.
- นนทกานต์ จันทร์อ่อน. (2557). ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย. **วารสารจุลนิติ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา**. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (มกราคม) : 1.
- พันธ์จิตต์ สีเหนียง. (2556). **การส่งเสริมเกษตรยั่งยืน**. ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร กำแพงแสน.
- ลิปิกกร มาแก้ว. (มปป). **ประเพณีและวัฒนธรรมล้านนา**. คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาควิชาศิลปเชียงใหม่.
- เสาวณี จันทะพงษ์ และพรชนก เทพขาม. (2561). **นวัตกรรมการเกษตร: ทางออกปัญหาความเหลื่อมล้ำของไทย ตอน 1**. ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- สุณิษญาณ ฉัตรบุรานนทชัย. (2563). ยุทธศาสตร์การจัดการความปลอดภัยของอาหารในการค้าระหว่างประเทศของอุตสาหกรรมเครื่องปรุงรสไทย. **วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย**. ปีที่ 13. ฉบับที่ 3. (กันยายน – ธันวาคม) : 15.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2559). **แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564)**. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). **แผนพัฒนาภาค พ.ศ.2560-2565 (ฉบับทบทวน)**. มติคณะกรรมการบูรณาการนโยบายพัฒนาภาค (ก.บ.ภ) ครั้งที่ 2/2562 วันที่ 2 ธันวาคม 2562.
- สำนักงานจังหวัดลำพูน. (2561). **กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1**. สำนักงานจังหวัดลำพูน. (เอกสารอัดสำเนา).
- โสมาตรมี จันทรัตน์ วิษณุ อรรถวานิช ภูมิสิทธิ์ มหาสุวีระชัย กรรณิการ์ ธรรมพานิชวงศ์และจิรัฐ เจนพึงพร. (2562). **ภูมิทัศน์ภาคเกษตรไทย จะพลิกโฉมอย่างไรสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ?** การสัมมนาวิชาการประจำปี 2562 ของธนาคารแห่งประเทศไทย ระหว่างวันที่ 30 กันยายน – 1 ตุลาคม 2562 ณ โรงแรม Centara Grand at Central World. กรุงเทพมหานคร.